

ВІДГУК
офіційного опонента
на рукопис дисертації Лехнюка Романа Олеговича
«Українські консервативні середовища в Галичині у першій чверті
XX століття: національно-політичний аспект», подану до захисту на
здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.01. – історія України

Дисертація Романа Лехнюка «Українські консервативні середовища в Галичині у першій чверті XX століття: національно-політичний аспект» виконана як дослідження з історії політичної думки, що передбачає співставлення політичних ідей, вивчення їх протиборства та наслідків, які з нього випливають. У роботі на тлі та в контексті суспільно-політичного життя в Галичині досліджуваного періоду реконструйовано світогляд і діяльність осередків українських консерваторів, простежується еволюція їх ідей та реакції на виклики інших політичних напрямів. Така робота є новою для української історіографії: адже якщо про національно-демократичну чи соціал-демократичну складові національно-державницького табору написано чимало книг та дисертацій, то консервативні думка та світогляд як складові українського національно-політичного життя Галичини першої чверті XX століття досі не були об'єктом комплексних досліджень. Тож дослідницька ініціатива Романа Лехнюка заслуговує цілковитого схвалення.

Автор на основі маловідомих архівних джерел, тогочасної публіцистики та періодики, з урахуванням напрацювань сучасної історіографії (тут насамперед потрібно згадати праці Степана Гелея), зумів реконструювати три інтелектуальні консервативні середовища, до яких цілком слушно відніс русофілів, представників християнсько-суспільного руху та діячів Греко-католицької церкви. Як позитивний момент потрібно підкреслити те, що автор не є залюбленим у свій об'єкт, не ідеалізує героїв свого дослідження та не переоцінює їх політичної ролі та впливів. Це

дозволило йому показати консерватизм не як цілісну ідеологію, а як поєднання світоглядних установок та настроїв кількох середовищ, аргументовано довести, що в українському випадку консерватизм не був виразником окремої соціальної групи, не мав яскраво виражених ідеологів, а тому вирізнявся практичним характером, що змінювався в залежності від подій, соціальних та політичних перетворень.

До складнощів, які постали перед даним дослідженням, потрібно віднести насамперед невисокий ступінь інституційного оформлення українських консерваторів у Галичині, через що джерельна база роботи є розпорошеною. Іншим моментом є політична слабкість українського консерватизму, який не мав достатньої соціальної бази та не знаходив багатьох аргументів на користь «консервування» ситуації. Ще одним нюансом дослідження є переплетення різних національно-політичних орієнтацій серед прихильників консервативної ідеології, що надавало політичним дискусіям характеру національного вибору.

Автор цілком слушно вважає, що кожне з виділених ним консервативних середовищ репрезентувало оригінальну політичну доктрину, але різні програми втілення. Дискусійним, але цілком вірогідним є висновок про те, що український консерватизм в Галичині можна трактувати не як ідеологію в добу Австро-Угорщини чи міжвоєнної Польщі, а як стиль мислення. Засади консервативних середовищ автор розглянув у різноманітні форм та світоглядних виявів. Так, русофіли були зорієнтовані на схід, черпали силу у спадщині княжої доби, східному церковному обряді, етимологічному правописі, церковно-слов'янській літургійній мові, що виступали для них символами збереження етнокультурної традиції. Оригінальним і документально підтвердженим є висновок здобувача про те, що не всі русофіли приймали розвиток модерних національних ідентичностей, загалом модерного українського національного руху; не приймали вони й радикальних шляхів боротьби. Натомість християнсько-суспільне середовище, як ствердив автор, орієнтувалося на західні зразки

клерикалізму і досвід партій християнсько-соціального спрямування Європи. Важливо й те, що в роботі активно використовується біографічний метод дослідження; реконструйовано життєписи та суспільно-політичну діяльність носіїв консервативної думки – О. Барвінського, М. Короля та ін.

Роман Лехнюк доводить, що неоднозначною була й ситуація всередині Греко-католицької церкви, де нуртували різні ідеї й концепції щодо історії, традицій сьогодення та майбутнього церкви, яка намагалася запобігти поширенню модних на той час соціалістично-радикальних та антиклерикальних ідей. Важливо й те, що автор критично проаналізував не лише праці адептів консервативної думки, але й їх опонентів і критиків, зокрема з табору лібералів, соціалістів чи націоналістів, що дозволило простежити взаємодію між різними політичними ідеями. Автор доводить, що особливість політичних практик українських консерваторів базувалася на активізації серед частини молоді ідей націоналізму, соціалізму, ліберальних ідей, секуляризації.

Оригінальним є висновок автора про те, що церковне консервативне середовище було міцнішим від світського, бо ГКЦ мала досить розвинуті інституційні позиції, тисячі парафій з більшими можливостями, ніж окремі осередки русофілів чи християнських суспільників. Власне ГКЦ, як це не парадоксально може виглядати, значно швидше адаптувалася до викликів модерності. Цьому сприяла насамперед виважена соціальна доктрина Митрополита Андрея, яка допомагала Церкві та її вірянам долати соціально-політичні кризи та лихоліття Великої війни та Української революції. Консервативні практики Греко-католицької церкви в роботі також вдало представлено крізь призму поглядів і моделей поведінки представників її вищої ієрархії.

У роботі показано, що політична ситуація в Галичині, міжнаціональні суперечності між українцями й поляками по-різному впливали на консервативні середовища та породжували неоднозначні реакції серед носіїв консервативної ідеології. Так, до прикладу, досліджено витoki й еволюцію

політичного союзу між галицькими русофілами та польськими східногалицькими консерваторами (подоляками), який утворився на початку ХХ ст. між учорашніми противниками під впливом зростання популярності національно-демократичних ідеологій як у польському, так і в українському національному русі. З іншого боку, хоча між ідеологами краківського консерватизму (станьчиками) та представниками українського християнсько-суспільного руху було чимало світоглядних паралелей, усе ж тривалого політичного союзу їм не вдалося досягнути через те, що адепти націоналізму розмивали ідею міжнаціонального порозуміння.

Чи не вперше в українській історіографії узагальнено досвід консервативних середовищ Центрально-Східної Європи, насамперед польських, словенських, чеських. Водночас дисертант вказав на слабкість соціально-економічних програм (порівняно з політичними чи ідеологічними) консервативних середовищ Австро-Угорщини. Фрагментарно розкрито обмін ідеями та контакти галицьких консерваторів з носіями консервативної свідомості на Наддніпрянщині. При цьому доведено суттєву відмінність між ними: на відміну від Галичини, консерватизм за Збручем існував насамперед як вираз індивідуальних ідей та практик.

Автор слушно вважає, що малоросійська ідентичність повільно переростала в модерну національну свідомість, а діяльність її носіїв здебільшого стосувалася культурницької сфери, збереження історичної пам'яті. Автор доводить, що на початку ХХ ст. малоросійська ідентичність пройшла трансформацію і розділилася на: традиційний образ малороса в межах імперської соціальної ієрархії; малороса-російського націоналіста. Особливо вдало ці трансформації простежено при розгляді дилем модерного націєтворення, насамперед при розгляді взаємин між Митрополитом Андреем Шептицьким, Олександром Барвінським та графом Михайлом Тишкевичем. Зрештою, галицьких та наддніпрянських консерваторів єднала критика соціалістичної політики Української Центральної Ради. У роботі також проаналізовано рефлексії теоретика українського консерватизму

В'ячеслава Липинського щодо формування консервативних підстав для розбудови української нації; показано його контакти з Андреем Шептицьким, Олександром Барвінським, Богданом Лепким.

Опонована дисертаційна праця має добре джерелознавче підґрунтя, відзначається фаховим аналізом, науковою мовою викладу. Незважаючи на чималу історіографію проблеми (вітчизняну, діаспорну, зарубіжну), автор зумів по-новому переосмислити складні етносоціокультурні та конфесійні трансформації в Галичині наприкінці XIX – на початку XX століття, показавши їх вплив на українське національно-політичне життя, розвиток та кризу ідеології консерватизму.

Водночас хотілося би висловити дисертантові декілька зауважень і пропозицій, які він міг би врахувати в подальшій науковій роботі.

Дискусійним, на нашу думку, є висновок автора про те, що в новопосталих на руїнах Австро-Угорської монархії та Російської імперії державах консерватизм та його ідеологи не відігравали важливої ролі. Як відомо, серед державотворців Західно-Української Народної Республіки було чимало прихильників консервативної думки. Зокрема автору вартувало б проаналізувати державно-політичні документи еміграційного уряду ЗУНР, в яких було акумульовано досвід європейських державно-парламентських практик.

Недостатньо уваги приділено автором вивченню взаємодії галицького середовища з монархічно-консервативним проектом Гетьмана Української Держави Павла Скоропадського. Загалом суспільно-політичні реалії Галичини після Першої світової війни, як і криза в той час засад консервативного світогляду, відображені в роботі надто стисло. Багатий матеріал на цю тему міститься в матеріалах життя, публіцистики та наукових праць Василя Кучабського, які в останні роки перевидані в Україні.

Аналіз джерел дослідження вартувало б доповнити поясненням, які саме аспекти консерватизму як ідеології та політичного руху дають розкрити їх окремі підгрупи, а не обмежуватися загальною тезою про інформативність

преси, архівних фондів, особових джерел. Додамо й те, що джерела дисертації слід класифікувати за видами документів, а не місцем зберігання чи способом (видом) публікації.

Врешті, погоджуючись із висновками автора про кризу консервативного світогляду в досліджуваний ним період, радше практичний, ніж теоретичний характер галицького консерватизму, усе ж варто поставити запитання, що саме прагнули «консервувати» / зберігати українські консервативні середовища в Галичині та якою мірою їм це вдалося.

Зрозуміло, що вказані зауваження мають рекомендаційний характер і можуть бути враховані при підготовці монографії до друку.

Основні положення та висновки дисертації достатньою мірою апробовані у статтях у фахових наукових виданнях, виступах на наукових конференціях.

Отже, дисертація Романа Олеговича Лехнюка «Українські консервативні середовища в Галичині у першій чверті ХХ століття: національно-політичний аспект» є завершеною науковою працею з новітньої історії України, яка виконана на належному науково-методологічному рівні, відповідає вимогам ДАК Міністерства освіти і науки України, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент

директор

Інституту українознавства

ім. І. Крип'якевича НАН України

доктор історичних наук, професор

Литвин М. Р.

6 квітня 2018 р.

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України	
Підпис	Литвин М. Р.
ЗАСВІДЧУЮ	
Зав. відділу кадрів	
"6....."	квітня.....2018р.